

PROGRAMUL COMPLEX ÎN TERAPIA DISLEXIEI – DISGRAFIEI

Sursa: Ecaterina Vrășmaș, Cornelia Stănică (1997), *Terapia tulburărilor de limbaj – Intervenții logopedice*, editura Didactică și Pedagogică, R.A. București

Etapa terapiei	Obiective	Tehnici terapeutice
I. Diagnosticarea (cunoașterea scrisului și cititului copilului)	<p>1. Diagnostic general:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nivelul de înțelegere a vorbirii; - starea auzului, văzului și motricității; - pronunția sunetelor; - cunoașterea vocii și a modulațiilor ei. 	- Tehnicile utilizate pentru diagnosticarea complexă a limbajului oral
	<p>2. Diagnostic specific:</p> <ul style="list-style-type: none"> - orientare spațială și temporală; - lateralitate; - orientare pe pagina caietului; - cunoașterea și rostirea literelor, silabelor, cuvintelor, propozițiilor, textelor mici; - tipurile de erori. 	<ul style="list-style-type: none"> - Probă pentru schema corporală; - Probă de orientare spațială și temporală; - Probe pentru cunoașterea lateralității; - Probe pentru scris (prin copiere, dictare, text liber); - Fișă de evaluare și înregistrare a greșelilor.
II. Etapa de prelexie și de pregrafie	<p>1. Pregătire psihomotorie</p> <p>a. <i>Motricitatea generală:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - dezvoltarea forței musculare și posibilitatea de dirijare a acesteia; 	- Exerciții de coordonare motorie generală;

	<p>- dezvoltarea mișcărilor de finețe a brațelor și ale mâinii.</p> <p>b. <i>Educarea mâinii dominante</i> (folosită, în special, în etapa premergătoare terapiei disgrafiei)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții pentru independența mâinilor și a degetelor (a apropia și a depărta degetele, de la mâna stângă și apoi de la mâna dreaptă); - Exerciții pentru independența degetelor (a replica degetele „în gheară”, mișcarea de „pianotage”, mișcarea bobârnac); - Exerciții de opunere a degetului mare cu celelalte; - Exerciții de opunere a degetelor (pe bază de imitare sau comandă verbală); - Exerciții de închidere și deschidere a pumnului; - Exerciții de prehensiune (cu și fără suport material), prehensiunea în stil „clește”; - Exerciții de apăsare (succesiv, fiecare deget); - Ținerea unui baston în echilibru. <p><i>Exerciții de gimnastica mâinii:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - palma închisă, deschisă; - pumn închis, deschis; - palma întinsă, apropierea și depărtarea simultană sau câte unul a degetelor (mare, mijlociu, mic); - flexie și extensie, pe rând, a fiecărui deget; - din poziția îndoită a degetelor, întinderea și răsfirarea lor; - unghiile sprijinite pe masă, palatul degetelor; - „cântatul la pian”; - întoarcerea mâinii spre dreapta și spre stânga;
--	---	--

	<p>c. <i>Coordonare:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - mișcare - respirație - vorbire <p>d. <i>Pregătirea generală grafomotrică</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - gesturi de imitare a literelor (S. Borel – Maisonnny sau J. Berges și J. Lezine); <p><i>Gimnastică pentru ambele mâini:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - palmele întinse, închiderea și deschiderea pumnului; - mâna dreaptă deschisă, cea stângă închisă și invers; - pumnii strânși, închiderea și deschiderea simultană; - opunerea mâinilor; - sprijinirea palmelor și îndoirea succesivă a degetelor etc. <ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de mers asociat cu numărul, în special în terapia disgrafiei motorii; - Exerciții de coordonare a respirației (în special la dislexici); - Exerciții cu ambele brațe duse, simultan, spre dreapta, stânga, jos, sus, din poziția în picioare, lipit de perete, culcat etc. (însoțite de respirație sau de numărare); - Mersul în direcții diferite, spre dreapta, stânga, înainte, înapoi; - Rotirea brațelor, însoțită de pronunția vocalelor; - Mers însoțit de vocale, de recitarea poeziei sau de cântec etc. <ul style="list-style-type: none"> - Exerciții manuale de decupaj, modelaj, colaj, colorare, pictură, desen;
--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> - Activități de mâzgălituri (trasare de linii neregulate) colorate, pe suporturi diferite (chiar însoțite de muzică, de la ritm lent la ritm rapid); - Exerciții de urmărire cu degetul a traseului grafic efectuat anterior, pe ritmul unei melodii (când lent, când rapid); - Exerciții de prindere, tăiere, învârtire etc.; - Exerciții de zig-zag-uri (linii drepte, frânte, cercuri).
	2. Desen	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici de divertisment grafic; - Tehnici de desen figurativ cu pensula, dactilo-pictura (în special în disgrafie motorie) - varietate de grosimi, realizate cu cretă, creioane colorate, creion negru. <p><i>NOTĂ: La acest nivel al pregătirii grafomotrice, prin desen, este foarte important de semnalat faptul că tipurile de exerciții care urmăresc exprimarea liberă a grafismului prin trasee grafice colorate, efectuate pe suporturi variate (foi, tablă, nisip, asfalt) este o etapă esențială în terapia dislexiilor și disgrațiilor grave. Mișcările pot fi însoțite de muzică pe ritmuri variate.</i></p>
	3. Stabilizarea lateralității și a coordonării oculo-motorii <i>a. Lateralitatea</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de trasare a cercurilor cu mâna dominantă, apoi cu cea opusă, în sensul de mers al acelor ceasornicului și invers; - Exerciții de trasare de cercuri, simultan cu mâna dreaptă și cu cea stângă;

b. Coordonarea oculo-motorie

- Exercițiile anterioare executate cu ajutorul unui burete;
- Aceleași exerciții, dar cu modificarea dimensiunii cercurilor (din ce în ce mai mici), apoi cu modificarea direcției spre dreapta, spre stânga;
- Exerciții de trasare a unui semicerc cu mâna dreaptă, apoi trasarea în continuare cu mâna stângă;
- Exerciții de trasare a figurilor geometrice (pătrat, dreptunghi, triunghi, romb);
- Exerciții manuale pentru înșirare de mărgel;
- Exerciții de contururi desenate („Creionul fermecat”);
- Exerciții de copiere de desene și figuri geometrice (uneori cu foița);
- Exerciții pentru trasarea de linii prin mișcarea continuă pe tablă sau caiet, de la un capăt la altul;
- Exerciții de mișcare continuă pe verticală, orizontală, oblică, cu opriri la comandă, apoi continuă în aceeași direcție;
- Exerciții de desenare a două linii paralele pentru dezvoltarea capacității de percepție a egalizării mărimilor și a spațiului dintre ele;
- Exerciții de scriere de cercuri mari pe aceeași linie;
- Exerciții de desenare de linii verticale de sus în jos, pe toată lungimea tablei etc.

	<p>4. Pregătirea limbajului verbal (atât în terapia disgrafiei, cât și în cea a dislexiei):</p> <p>a. Educarea deprinderilor de articulare corectă a eventualelor sunete deficitare (dislalii, rinolalii, tulburări de ritm etc.);</p> <p>b. Educarea și dezvoltarea auzului și percepției auditive;</p> <p>c. Identificarea atributelor sunetelor;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de pronunție corectă a sunetelor; - Exerciții de pronunție prelungită a vocalelor și de pronunție melodică a grupurilor de vocale; - Exerciții de diferențiere auditivă; - Exerciții cu onomatopee; - Exerciții de pronunție ritmică; - Exerciții de pronunție melodică; - Exerciții de identificare a obiectelor după zgomot; - Tehnici pentru identificarea timbrului: zgomote diverse, voci, strigăte, sunete provenite de la surse (instrumente, voci etc.); - Tehnici de diferențieri de tonuri (de la „forte” la „pianissimo”); - Tehnici de rostire a cuvintelor cu accent pe o silabă; - Tehnici de rostire a unor mici poezii cu respectarea ritmului, prin cadență, pentru realizarea muzicalității.
	<p>5. Formarea conduitelor perceptiv-motrice</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții senzorio-motorii pentru formarea conduitelor perceptiv-motrice de culoare, formă, dimensiune, orientare-organizare-

	<p>a. Identificarea culorilor</p> <p>b. Perceperea formelor geometrice</p> <p>c. Formarea percepțiilor formelor grafice</p>	<p>structurare spațio-temporală. În cazul disgrafiilor se pune accentul pe structurarea spațială, identificarea formelor, mărimilor, cantităților, iar în dislexie se pune accent pe atributele sunetelor, pe analizatorul auditiv, percepțiile și structurile de ordin auditiv.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru identificarea și denumirea culorilor: roșu, galben, albastru, verde, alb, negru; - Exerciții de denumire a culorilor, asocierea dintre culoare și obiecte, utilizarea culorii drept criteriu de clasificare; - Tehnici variate pentru identificarea cercului, pătratului, dreptunghiului, triunghiului, rombului și trapezului; - Tehnici de copiere a figurilor geometrice prezente sau nu în câmpul perceptiv al copilului (în cazurile foarte grave, copierea se poate face fie cu foița, fie prin puncte de sprijin – figura se punctează și copilul unește punctele); - Tehnici pentru perceperea, reprezentarea figurilor geometrice, recunoașterea lor în formele din natură sau în alte imagini prezentate copilului; - Tehnici pentru perceperea figurilor geometrice micșorate și mărite, ca dimensiuni; - Tehnici pentru reproducerea de figuri geometrice similare unor probe psihologice (Borel Maissonny, Rye, Reversal etc.); - Exerciții de recunoaștere a formelor grafice (linie, punct, cerc, pătrat; rotunjit, îngroșat, turtit, bombat, scobit; deschis, închis, plin,
--	---	--

	<p>d. Formarea percepțiilor de mărime și cantitate</p> <p>e. Formarea percepțiilor spațiale:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poziția - Direcția - Relația 	<p>răsucit);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de identificare a mărimii (mic, mare, mijlociu, lung, scurt, gros, subțire, mai mare, mai mic, mult, puțin etc.); - Exerciții pentru cunoașterea direcțiilor: dreapta, stânga, înclinat, întors, invers; - Exerciții pentru identificarea pozițiilor: sus, jos, dreapta, stânga, înaintea, înapoi, după, între, alături; - Tehnici de recunoaștere a direcției de unde provin anumite zgomote, în raport cu propria persoană; - Exerciții pentru recunoașterea locului unui sunet (primul, al doilea, ultimul fonem rostit la nivel de silabă, cuvânt, propoziție rostită); - Exerciții de trasare de grafeme ce diferă ca orientare și structură; - Exerciții de trasare de grafeme în sensul de mers al acelor de ceasornic și în sens contrar; - Exerciții de realizare a grafemelor de tip matematic, ce implică diferite direcții; - Tehnici de recunoaștere a poziției spațiale în grafie (primul grafem, prima silabă, cuvânt, sintagmă scrisă; al doilea grafem, a doua silabă etc., ultimul grafem, ultima silabă, ultimul cuvânt, ultima sintagmă scrisă); - Tehnici de ordonare a obiectelor (imaginilor) prezente sau nu în câmpul perceptiv; - Tehnici de ordonare a obiectelor (imaginilor) în diferite așezări
--	--	--

	<p>f. Formarea percepțiilor temporale</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aprecierea duratei, intervalului, pauzei <p>g. Identificarea ordinii cronologice</p>	<p>spățiale, ca urmare a schimbării direcției sau structurii ansamblului;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehnici de ordonare a obiectelor (imaginilor) în progresie stânga-dreapta și invers; - Tehnici pentru ordonarea obiectelor (imagini-jetoane) după anumite atribute: mărime, formă, culoare; - Exerciții de reproducere a diferitelor ordonări, utilizându-se forme geometrice situate în poziții diferite și după criterii diferite (culoare, mărime, formă etc.); - Tehnici pentru ordonarea grafemelor; - Exerciții pentru conștientizarea ordinii fonemelor în cuvântul rostit, într-o propoziție spusă; - Exerciții pentru a sesiza durata unei acțiuni, a unei activități, a unei cerințe, a unui sunet; - Exerciții pentru perceperea momentelor diferite ale zilei și comparării lor (diferențierea și fixarea momentelor zilei); - Exerciții pentru diferențierea și succesiunea zilelor săptămânii; - Exerciții pentru evidențierea pauzelor în pronunție și a intervalelor în grafie; - Exerciții de redare cronologică a unor evenimente familiale; - Exerciții de redare a succesiunii unor evenimente prin ordonarea unor imagini sau a unei povestiri (se folosesc poveștile ilustrate, cerându-i-se copilului să pună în ordine imaginile);
--	--	--

	<p>h. Învățarea noțiunilor temporale</p> <p>i. Transpunerea structurilor spațiale în structuri temporale</p> <p>j. Cunoașterea schemei corporale</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru situarea în timp a evenimentelor trăite; - Tehnici pentru reconstituirea de povestiri; - Exerciții de ordonare cronologică a momentelor zilei, a evenimentelor din viața familială, a gesturilor din viața curentă; - Exerciții pentru ordonarea fonemelor din cuvântul rostit și ordinea cuvintelor într-o sintagmă; - Tehnici pentru a folosi noțiunile de: „înainte”, „după”, „ieri”, „azi”, „acum”, „mâine”, „primul”, „al doilea”, „ultimul” (acestea sunt necesare atât în vorbire, cât și în scriere); - Tehnici de corelare a noțiunilor spațiale cu cele temporale: „stânga” – <i>predecesor</i>; „mare”, „după”, „dreapta” – <i>succesor</i> etc. (cu ajutorul obiectelor și al imaginilor); - Exerciții de recunoaștere a schemei corporale, a părților componente, a denumirii lor; - Exerciții pentru situarea corectă a obiectelor în spațiu, în raport cu propriul corp și cu alte obiecte; - Exerciții pentru reprezentarea grafică a schemei corporale; - Exerciții pentru identificarea schemei corporale a partenerului; - Tehnici de recunoaștere a părților care lipsesc dintr-o imagine a unei persoane; - Exerciții de așezare spațială a obiectelor în raport cu schema corporală proprie; - Tehnici de stabilire a relațiilor corpului cu mediul ambiant
--	--	--

	<p>k. Stabilizarea tipului de lateralitate</p> <p>l. Viteza reacțiilor</p>	<p>(spațializare);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Exerciții pentru achiziția vocabularului corespunzător schemei corporale; - Exerciții specifice pentru a stabili lateralitatea. - Probe ce evidențiază viteza de reacție și viteza de execuție a diferitelor activități manuale.
	<p>6. Dezvoltarea abilităților perceptiv-motrice vizual-auditive (formarea structurilor)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dezvoltarea acuității vizuale - Percepția formelor și culorilor - Percepția imaginilor - Coordonarea ochi-mână - Discriminarea fond-formă - Discriminarea simbolurilor - Dezvoltarea memoriei vizuale - Dezvoltarea acuității auditive - Diferențierea sunetelor 	<ul style="list-style-type: none"> - Exercițiile vizează dezvoltarea tuturor conduitelor perceptiv-motrice vizual-auditive, până la perfecționarea lor, în abilități ce vor folosi terapiei actului lexico-grafic. Procesul complex al formării structurilor motorii, de tip perceptiv vizual, auditiv-motor trece prin construirea percepțiilor respective și perfecționarea acestora. - Exerciții pentru dezvoltarea percepției vizuale; - Exerciții pentru recunoașterea obiectelor din mediul înconjurător; - Exerciții pentru recunoașterea obiectelor dintr-un ansamblu; - Tehnici pentru recunoașterea culorilor, formelor geometrice, a mărimilor și a pozițiilor cu ajutorul loturilor de culori, forme, mărimi; orientarea și poziția obiectelor; - Exerciții pentru dezvoltarea percepției auditive, a auzului fonematic, prin: <ul style="list-style-type: none"> • recunoașterea diferitelor zgomote produse de animale, obiecte,

	<ul style="list-style-type: none"> - Discriminarea verbală - Perceperea, codarea și decodarea vorbirii - Dezvoltarea coordonării între sunet și mișcare - Dezvoltarea memoriei audio-vizuale etc. 	fenomene ale naturii; <ul style="list-style-type: none"> • imitarea de zgomote; • recunoașterea direcției de unde vine sursa sonoră; • diferențierea sunetelor; • lectura labială, pentru dezvoltarea atenției vizual-auditivă; • diferențierea sunetelor în cuvinte cunoscute și necunoscute;
	<p>7. Formarea și dezvoltarea mecanismelor de structurare și integrare fonografică:</p> <p>a. câmpul lexico-grafic</p> <p>b. Formarea abilităților implicate în actul lexico-grafic</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții pentru identificarea fonemelor rostite, a grafemelor mari, mici, în mod izolat, în ordine alfabetică sau aleatorie; - Exerciții pentru identificarea fonemelor, a grafemelor dintr-un ansamblu structurat; - Exerciții de analiză fonematică (grafo-perceptivă); - Exerciții pentru perceperea duratei actului lexic (lungimea spațială a actului grafic) prin compararea a două, trei sintagme rostite sau scrise, cu lungimi diferite; - Tehnici de discriminare a fonemelor/grafemelor; - Tehnici pentru trierea, ordonarea, clasarea fonemelor/grafemelor; - Exerciții pentru memoria lexică și grafică a 2-3 foneme sau grafeme, pe care le rostim într-o anumită ordine;

		<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții pentru discriminarea fonemelor de grafeme etc.;
	8. Dezvoltarea motivației pentru actul lexico-grafic	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici de dozare a efortului și individualizarea pașilor efectuați în terapie, pentru permanenta evaluare a progreselor; - Tehnici de întărire pozitivă, permanentă a rezultatelor obținute;
III. Etapa inițierii în actul lexic și grafic. Cunoașterea literelor.	1. Recunoașterea și identificarea literelor	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții pentru familiarizarea cu „suprafața plană” și cu „linia”; - Exerciții pentru folosirea unor spații grafice (plan grafic) cât mai variate (perete, tablă, masă, caiet etc.) orizontal, vertical sau oblic. <i>Planul vertical (tablă, perete) indică unele avantaje (M. de Maistre) în raport cu cel orizontal (caietul, foaia), deoarece în primul se pot efectua gesturi mari, care înlătură crisparea degetelor pe instrumentul de scris (frecventă la deficienții mintal) și asigură o corectă execuție a gesturilor.</i> - Exerciții de progresie stânga-dreapta (atât pentru disgrafie, cât și pentru dislexie) în descifrarea grafismelor, cuvintelor, propozițiilor; - Exerciții de orientare sus-jos pe pagină, explicarea noțiunii de „rând”; - Tehnici pentru formarea unui „câmp vizual” (câmp lexic corespunzător câmpului grafic); - Exerciții de analiză și sinteză a elementelor grafice cunoscute;
<p>NOTĂ: Pentru inițierea în grafism, la acest nivel, se folosesc sisteme de exerciții evoluând de la mâzgălitură la linia verticală, orizontală, oblică, curbă. Se pleacă de la gesturile grafice mari, ample (cu deosebire la deficienții mintal), desfășurându-se pe spații grafice mari și se ajunge la spații tot mai reduse. Gesturile rectiliniei, mari sau mici, se execută în</p>		

toate variantele de direcție: sus-jos, jos-sus, stânga-dreapta, dreapta-stânga.

Inițierea în grafism ține seama de caracteristicile ce decurg din direcția elementelor grafice. Elementele grafice se bazează pe două tipuri de gesturi grafice: rectilinii și curbilunii.

Ordinea de învățare a gesturilor grafice se adaptează fiecărui caz. Instrumentul de scris pornește de la pensulă până la creion. Folosirea stiloului nu e de recomandat în cazurile în care există tulburări motorii.

2. Reproducerea și însușirea literelor

- Complexul terapeutic denumit „scrierea motorie” a literelor cuprinde tehnicile următoare:
 - conturarea literelor cu degetul în lada cu nisip;
 - conturarea literelor cu degetul înmuiat în apă sau vopsea, pe suprafața unei mese sau cu degetul pe o suprafață pe care s-a presărat praf de cretă;
 - conturarea literelor cu degetul în aer;
 - conturarea cu degetul a literelor decupate;
 - conturarea literelor după modelul pus sub o sticlă;
 - reproducerea motrică (desenarea cu degetul a literelor prin suprapunere, sub model sau lângă model);
 - mersul pe litere executate în dimensiuni mari și verbalizarea acțiunii (procedeul Arlette Bourcier);
 - decuparea literelor de dimensiuni din ce în ce mai mici;
 - colorarea literelor, respectând direcția și primordialitatea în execuția elementelor grafice componente literei respective;
 - executarea unei litere din sârmă maleabilă sau plastelină;

	<p>Reproducerea și însușirea literelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> • executarea literelor cu pensula, creta, creioane, carioci groase; • analiza grafică verbalizată a elementelor componente ale literei (de exemplu, litera „a” este compusă din liniuță, oval, bastonaș); • alcătuirea literei pe suporturi diferite: tablă, plastelină, caiet, în aer; • reproducerea literelor cu ochii închiși, deschiși, pentru a-și reprezenta mental forma literei; • citirea literei și găsirea ei printre altele, în silabe și cuvinte decupate, sublinierea ei cu o culoare; • recunoașterea și citirea literei în cuvinte, prin indicarea poziției pe care o ocupă (inițial, median, final); • recunoașterea și reproducerea literei după model sau din minte, cu instrumente variate: pensulă, cretă, creion cu tuș, creion etc.; <ul style="list-style-type: none"> - Exersarea literei prin <i>metoda ortofonică a lui S. Borel-Maissonny</i>: folosind asocieri sistematice și repetate între reprezentarea sonoră a grafismului și a semnului grafic. De exemplu, sunetul „o” este reprezentat prin primele două degete curbate în formă de cerc; sunetul „r” este simbolizat prin indexul mâinii plasat lateral lângă faringe; se poate consulta, pentru toate celelalte sunete, atlasul gesturilor elaborat de S. Borel-Maissonny, prin folosirea metodei lui R. Grosselin (metoda fonomimică bazată pe asocierea fonemelor, vocale sau consoane, cu un gest al mâinii sau brațului); - Exersarea și studierea literelor după metoda A. Bourcier, care propune:
--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> • asocierea literei cu un cuvânt-cheie, cu un desen sau scrierea literei cu o altă culoare; • decuparea literei (din carton, hârtie sau hârtie sticlă) și lipirea ei pe foi albe; • formarea literei din plastelină și exerciții de pipăire; • urmărirea cu degetul a literelor scrise pe tablă (în dimensiune mare), apoi în spațiu, cu ochii închiși și deschiși; • urmărirea traseului literei pe podea (respectând sensul indicat și verbalizând traseul); • citirea și scrierea unei litere precedată sau urmată de o vocală, cu indicația sensului de citire (→); de exemplu: ap → pa; po → op; • citire și scriere de cuvinte simple.
	<p>3. Succesiunea literelor (fonemelor și grafemelor)</p>	<p>Ținându-se seama de fonemele/grafemele supuse confuziilor auditive sau optice, este bine ca în terapie să se realizeze o succesiune anumită.</p> <p>După <i>Fr. Kocher</i>, ordinea învățării este:</p> <p>„a”, „e”, „i”, „o”, „u”, „f”, „b”, „j”, „l”, „m”, „r”, „d”, „n”, „v”, „k”, „g”, „t”, „p”;</p> <p>După <i>I. Voinescu</i> (Voinescu, I., Gheorghită, Natalia, <i>Metodologia recuperării la afazici</i>, Academia de Științe Medicale, București, 1978), recuperarea fonemelor trebuie făcută în ordinea:</p> <p>aou, amp, ei, vf, td, kg, nr, ci, zg, ă, i, j;</p>

	<p>4. Identificarea specificului învățării grafo-lexice a vocalelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru exersarea lexiei și grafiei vocalelor, precum și înlăturarea confuziilor între acestea, după cum urmează: „a” – vocală nerotunjită deschisă, medială; „o”, „u” – vocale rotunjite labiale; „e”, „i”, „ă”, „î” – vocale nerotunjite, nelabiale; - Exerciții de citire izolată a vocalelor, însoțite de exerciții de scriere a elementelor grafice corespunzătoare literelor; - Exerciții de asociere literă-sunet; - Exerciții de asociere dintre sunetul pronunțat de către copil și scrierea literei corespunzătoare; - Exerciții de copiere a literelor scrise de mână sau de tipar; - Exerciții de scriere după dictare a vocalelor, în ordinea învățată și apoi în mod aleatoriu;
	<p>5. Identificarea specificului învățării grafo-lexice a consoanelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru exersarea consoanelor: Ordinea în care se realizează terapia consoanelor, în plan grafo-lexic, este următoarea: <ul style="list-style-type: none"> • sonante ocluzive nazale: „m”, „n”; • sonante lichide: „l” (laterală), „r” (vibrantă); • nesonantele constrictive (fricative): „f”, „v”, „s”, „z”, „ș”, „j”, „h”; • nesonantele ocluzive: „p”, „b”, „t”, „d”, „k”, „g”;

		<ul style="list-style-type: none"> • nesonantele semi-ocluzive: „c” („ce”, „ci”), „g” („ge”, „gi”); • litere a căror valoare fonetică variază foarte frecvent: „c”, „g”, „s”, „x”, „p”;
	<p>6. Identificarea și operarea cu particularitățile literelor, în funcție de specificul limbii române</p>	<p>Litere care sunt redată în forme diferite:</p> <ul style="list-style-type: none"> - litera „i” poate avea mai multe valori: „i” final scurt („pomi”), „i” vocală („bine”), „i” semivocală („noi”), „i” simplă marcă a reprezentării consoanelor („saci”, „fagi”); - litera „u” poate avea două valori: vocala „u” („bun”) și semivocala „u” („nou”); - litera „c” poate reda valoarea „k” („casa”) și consoana prepalatală „c” („cer”, „cicoare”); - litera „g” poate reda valoarea „g” („gara”) și consoana prealatală „g” („ger”, „girafă”); - litera „x” și grupul „cs” redau același grup de foneme („axiomă”, „îmbâcsit”); - litera „x” poate reda grupul de foneme „cs” („box”) sau grupul de foneme „gz” („examene”);
	<p>NOTĂ: Trecerea de la planul fonetic în cel grafic și invers este fundamentală, realizând atât un deziderat al unității dintre scris și citit, cât și posibilitatea unei învățări reale și eficiente. Terapia dificultăților scrisului nu se poate realiza în afara terapiei dificultăților cititului. Ele se întrepătrund și schimbarea raporturilor de învățare și a suporturilor de învățare, de la rostire la semnul grafic pe caiet, apoi trecerea prin semnul grafic reprezentat pe tablă, în carte etc. constituie tot atâtea întăriri ale învățării.</p> <p>Terapia învățării literei (fonemului și grafemului simplu) și a entității complexe care este cuvântul se realizează într-o unitate de terapie. Se pornește</p>	

de la imagine, aceasta este denumită (identificarea fonemului complex), de unde se extrage prin descompunerea fonetică și grafică (analiză) fonemul simplu, respectiv grafemul, deci litera.

Apoi, prin procedee variate, asemănătoare celor prezentate anterior, fonemul este identificat, se operează cu el prin exerciții care duc la însușirea sa. Exemplu: Pentru învățarea literei „f” se prezintă copiilor o imagine obișnuită din mediul natural (o frunză). Copiii recunosc și denumesc imaginea. Se identifică sunetul „f” ca având poziția inițială în cuvânt. Se alcătuiește o propoziție cu acest cuvânt (verbal). Se scrie litera, se pronunță corect, se exersează în silabe directe și inverse (fa-af, fe-ef etc.). Se cer exemple de cuvinte care conțin sunetul „f”. Scrierea literei „f” se face prin analiza și sinteza elementelor grafice componente. Silabele și cuvintele se pronunță, se citesc și se scriu, prin descompunere și compunere grafo-fonetică.

De asemenea, litera identificată se execută pe suporturi diferite și cu instrumente diferite (după caz și gradul de tulburare lexico-grafică). Ea se citește și se recunoaște în cuvinte diferite atât grafic (cuvinte scrise pe tablă sau pe cartonașe), cât și fonetic. Se copiază litera și se dictează. Acest demers este identic cu cel al învățării obișnuite a scrisului. Diferențele lor vin din ritmul diferit de exersare, varietatea mai mare a exercițiilor (în cazul copiilor cu probleme) și timpului diferit acordat momentelor învățării. La copiii cu probleme speciale în educație, în economia lecției etapa silabei poate ocupa, alături de cea a literei (fonem și grafem), un spațiu important, dar este necesară trecerea la cuvântul citit și scris, în fiecare lecție. Astfel, fiecare literă se învață numai alături de semnificațiile ei, legat de silabele și cuvintele care o valorizează.

Atenție la disgrafie!

Folosirea stiloului este foarte dificilă pentru copiii disgrafici; de aceea, momentul alegerii acestui instrument de lucru trebuie bine gândit. Pentru evitarea contracțiilor și a constrângerilor este bine ca la disgrafiile motorii să se folosească pensula și creionul în această etapă (eventual chiar degetul înmuiat în culoare).

7. Identificarea diferențelor între foneme/grafeme și operarea corectă cu grupurile de consoane care se confundă (în terapia tulburărilor de diferențiere sonoră și grafică)

Exercițiile care se impun în cazul tulburărilor de confuzie între consoanele surde și cele sonore trebuie să se axeze pe identificarea și învățarea fonemului/grafemului care se confundă. În cazul în care confuzia e reversibilă, se lucrează separat cu fiecare consoană. Consoana, astfel învățată, se consolidează și se automatizează cu antrenarea ei în silabe și cuvinte și abia după aceea se fac exerciții de diferențiere de cealaltă consoană cu care se confundă.

	<p>8. Perfecționarea însușirii grafo-fonetice a literei</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de scriere a literei pe caiet, între liniile și spațiile marcate, cu respectarea regulilor de caligrafie; - Exerciții de citire a literelor pe rândul din caiet; - Exerciții de copiere a literelor de tipar mari, mici, apoi a literelor cursive; - Procedul scrierii vocalelor și consoanelor în culori diferite; - Exerciții cu perechile de consoane surde și sonore scrise pe coloană în culori diferite (Cl. Chassagny); - Exerciții de copiere a literelor cursive cu indicarea direcției de scriere cu ajutorul săgeților (R. Trillot); - Exerciții de scriere după dictare a literelor care formează un anumit cuvânt; - Tehnici de dictare liniară a literelor componente ale cuvântului; dictare în altă ordine sau dictarea selectivă; - Exerciții de completare a literelor din silabe și cuvinte lacunare sau a silabelor din cuvinte lacunare (cu aceeași culoare sau cu culori diferite); - Tehnici care folosesc fixarea semnificației literelor, adică învățarea literelor bazată pe cuvinte cu semnificație mai ales concretă, sistemul preconizat de metoda C. Calvrezzo a „șirului de cuvinte”, în funcție de grupa de dificultate disgrafică etc.; - Exerciții de stabilire a relației între semn, literă și semnificația sa
--	---	--

		<p>(de tipul „Găsește litera și scrie și tu!”);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Exerciții cu litere decupate (de mână și de tipar): „Ce literă este?”, „Cu ce sunet începe cuvântul care reprezintă imaginea?”, „Scrie și tu!”
IV. Etapa învățării silabelor	Reproducerea și înțelegerea semnificației	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de compunere și descompunere (prin analiza și sinteza fonetico-grafică) a silabelor directe și inverse (exemplu: fa, fe, fi, af, ef, if, of, uf etc.) – aceste exerciții se realizează fonetic și grafic. - Exerciții cu silabe scrise pe tablă, pe caiet, prin copiere și dictare; - Exerciții de copiere a silabelor cu și fără sens, a logatomilor etc.; - Exerciții de citire a silabelor scrise pe tablă, pe caiet, în carte etc.; - Exerciții de dictare a silabelor; - Exerciții cu serii/sucesiuni de silabe (Cl. Chassagny); - <i>Metoda Francoise Estienne</i> – exerciții cu material fără semnificație și cu semnificație. Din prima grupă fac parte, la acest nivel: <ul style="list-style-type: none"> a. exercițiile pregătitoare reversibilității: li, il, al, la, lu, ul, ol, lo, ali, ulo, luo, lao, ola, alu, lula etc.; b. abordarea reversibilității: al, la, as, sa, ad, da, ro, ar, dar etc.; c. abordarea fonemelor complexe, plecând de la un element comun: a, am, al, ain, ail, ia sau o, on, oi etc. <p>Din a doua grupă fac parte, la nivelul silabei:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. compararea similitudinilor, după criteriul diferenței (prin adăugare, prin substituție, prin reversibilitate): roc, sac, mac, tac, fac;

		<p>b. recunoașterea unei silabe într-un ansamblu de structuri asemănătoare (de exemplu, <i>car</i> în: cra, rac, arc, roc, car, are, era);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru lexia și grafia grupelor silabice structurate divers: <ul style="list-style-type: none"> silabă directă (consoană+vocală): pa-po-pu-pe-pi etc.; silabă inversă (vocală+consoană) cu și fără semnificație: ac, al, am, as, sau om, as, ac etc.; silabe închise (consoană+vocală+consoană) cu și fără semnificație: bat, bot etc.; silabe cu aglomerări de consoane consecutive (pc – capcana, pl – plop, pn – hipnoză, br – brad, bl – blond etc.), cu trei consoane consecutive (stropesc, strâng etc.); - Tehnici pentru lexia și grafia diftongilor și triftongilor (ai, au, ei, ai, iu, ie, iau,iei, ioa, eau, ioa etc.); - Tehnici pentru exersarea în ordine crescândă a dificultăților în citirea și scrierea diftongilor și triftongilor: au, ou, oi, ie; diftongi monofonematici: ea, oa, eo, io, iu după consoane; triftongi monofonematici: eoa, ioa după consoane; - Tehnici pentru lexia și grafia grupurilor de consoane (pl, br, cr, st etc.) în silabe (plop, brâu, sta etc.);
--	--	---

În practică, această etapă se realizează împreună cu învățarea literei și a cuvântului, dar trebuie semnalată **importanța deosebită a exersării silabei, fără de care nu trebuie trecut mai departe și la nivelul căreia apar foarte multe tulburări de analiză, sinteză, confuzii, omisiuni etc.**

Practica dovedește că învățarea scrisului și cititului în limba română, în cazul copiilor cu nevoi speciale în educație, trebuie să se axeze mult pe

analiză, sinteză și discriminare, atât în planul auditiv-fonetic, cât și în cel grafic, vizual și motor.

Ordinea silabelor de antrenat și exersat este următoarea:

- silabe directe și silabe inverse (consoană+vocală și vocală+consoană);
- silabe închise și deschise cu și fără semnificație;
- silabe de diftongi și grupuri de consoane; cuvinte monosilabice;
- silabe repetate (de exemplu: papa, rere, mimi, soso etc.)

V. Etapa însușirii cuvântului	1. Recunoașterea și reproducerea, în scris și în citit, a cuvântului: <ul style="list-style-type: none">- analiza și sinteza lexică și grafică a cuvintelor;- accentuarea corectă a cuvintelor, reglarea ritmului respirator, respectarea spațiilor;	<ul style="list-style-type: none">- Tehnici pentru evidențierea structurii fonetice a cuvântului prin analiză și sinteză fonetică;- Tehnici pentru evidențierea structurii grafice a cuvântului prin copiere și dictare;- Exerciții de copiere și dictare de cuvinte monosilabice, bisilabice, polisilabice și cu dificultăți crescânde;- Exerciții de citire cu voce tare a șirurilor de cuvinte și accentuarea corectă a cuvintelor;
	2. Despărțirea corectă în silabe (fonetic și grafic) și scrierea corectă a cuvintelor cu cazuri particulare de despărțire în silabe	<ul style="list-style-type: none">- Tehnici de citire a cuvintelor prin metoda despărțirii în silabe (se citește fiecare silabă și apoi cuvântul întreg);- Tehnici pentru despărțirea cuvintelor bisilabice, ale căror silabe se termină cu aceeași vocală (exemplu: mere, pere, masa, casa etc.);- Tehnici pentru despărțirea cuvintelor în silabe, în cazuri specifice;

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Despărțirea corectă în silabe (fonetic și grafic) și scrierea corectă a cuvintelor cu cazuri particulare de despărțire în silabe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru despărțirea cuvintelor în silabe în cazurile când vocalele alăturate aparțin unor silabe diferite (exemple, aur: a-ur; laud: la-ud etc.); - Tehnici pentru despărțirea cuvintelor în silabe în cazurile când semivocalele „i” și „u” se află între două vocale - „i” și „u” trec în silaba următoare (de exemplu, teiul: te-iul); - Tehnici pentru despărțirea în silabe când consoana aflată între două vocale formează o silabă cu vocalele următoare (de exemplu, ța-ră, dra-gă etc.); - Tehnici pentru despărțirea în silabe când două consoane alăturate se găsesc între două vocale: prima consoană aparține, de obicei, silabei dinainte, iar cealaltă silabei următoare (de exemplu: car-te, par-te, as-ta, mier-la etc.); <i>Excepție:</i> când prima consoană este oclusivă sau constictivă (<i>b, c, d, f, g, p, t, v</i>), iar a doua este <i>l</i> sau <i>r</i> ambele consoane fac parte din silaba următoare (de exemplu: ta-blă, ti-gru, i-cre, ca-te-dră, a-flu-enți, a-ple-cat, lo-tru etc.); - Tehnici pentru despărțirea în silabe a vocalelor în hiat: <ul style="list-style-type: none"> • exerciții de citire și scriere corectă a cuvintelor cu vocale în hiat, ca și când ar forma un diftong (exemplu de citire corectă: adezi-une; ide-al, igi-enă); • exerciții de citire și scriere a cuvintelor când hiatul este format din aceleași vocale („i-i”,
---------------------------------------	---	---

Etapa însușirii cuvântului		<p>„o-o”), pentru a se înlătura greșeala de a le contopi, în rostire, într-o singură vocală (forme corecte: fi-ință, ști-ință, co-operativă, zo-ologie etc.);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de copiere a cuvintelor despărțite în litere sau silabe pentru a se memora, analiza corect elementele componente (cazurile mai grave);
	3. Citirea corectă și ritmată	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru reglarea ritmului respirator, prin citirea în sintagme din ce în ce mai lungi, pe măsura consolidării citirii, dezvoltării capacității pulmonare a elevilor și realizarea unui expir cât mai profund (la dislexici); - Exerciții de citire a cuvintelor cu accentul pe prima vocală;
	4. Scrierea corectă de cuvinte în cazurile în care analiza este foarte dificilă	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de copiere pe verticală a literelor sau silabelor unui cuvânt (în cazurile grave, când disgrafia este datorată și unor tulburări de coordonare a globilor oculari, pentru a asigura atât analiza elementelor componente, cât și diferențierea eficientă a elementelor cuvântului (exemplu: pe verticală <i>c, o – co, p, i, l – pil</i>); copiere de cuvinte peste modelul scris; exerciții de copiere de cuvinte scrise cu litere de tipar sau cursiv, pe model;

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Scrierea corectă de cuvinte în cazurile în care analiza este foarte dificilă</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de dictare de cuvinte, însoțite de numerotarea fiecărei litere sau de numerotarea silabelor; - Exerciții de dictare liniară a literelor componente ale cuvântului, dictare în altă ordine sau dictarea selectivă (în mod deosebit a literelor care sunt afectate de un fenomen disgrafic); - Completarea cuvintelor lacunare cu literele sau silabele lipsă; - Exerciții de dictare a cuvintelor izolate sau incluse în text simplu, conținând sunete/grafeme care provoacă confuzii de natură vizuală (exemplu: cană – casă etc.); - Exerciții de dictare a cuvintelor care încep cu aceeași silabă, plecând, în general, de la un cuvânt monosilabic (exemplu: car-carte-cartelă); - Exerciții cu silabe decupate, la început simple, apoi cu o structură grafică mai complexă (exemplu: iap, stra, gro, blo etc.); - Tehnici de diferențiere fonetică și grafică între consoanele perechi (s-ș, c-g, f-v, t-d; s-z, p-b) și între grafemele care pot produce confuzii din cauza asemănărilor (m-n, l-i, a-o), prin următoarele tehnici: <ul style="list-style-type: none"> • subliniera cu culori/utilizare de semne; • scrierea pe coloane diferite a cuvintelor care conțin fonemele/grafemele posibil de confundat; • găsirea, într-un text dat, a cuvintelor care conțin fonemele/grafemele posibil de confundat și scrierea acestora pe coloane
---------------------------------------	---	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>		<p>diferite;</p> <ul style="list-style-type: none"> • dictări de silabe și cuvinte, pe coloane diferite; • formarea de cuvinte cu suntele pereche date;
	<p>5. Scrierea și citirea diftongilor și triftongilor vocalici și consonantici („oa”, „ea”, „ie”, „uă”)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici de exersare a lexiei și grafiei diftongilor coborâtori, când locul întâi îl ocupă vocala (exemple: ai-mai, au, stau, ăi-zăi, ău-zău, ei-tei, eu-leu, ii-vii, iu-viu, oi-boi, ou-bou, ui-cui, uu-continuu etc.); - Tehnici de exersare a grafiei diftongului „ea”, acolo unde acesta alternează, în flexiune sau derivație, cu vocala „e” (exemple: deal-delușor, leac-lecui, cheamă-chemi, gheață-ghețuri, veghează-veghez, urechea-urechi, ameteală-ameteți, bucureștean-bucureșteni etc.); - Tehnici de exersare a scrierii diftongilor acolo unde există forme alternative (exemple: piatră-pietre, viață-viețui, sfătuiască-sfătuiesc, întemeiază-întemeiez, îndoială-îndoieli etc.); - Tehnici de exersare a lexiei diftongilor urcători, când locul întâi îl ocupă semivocala (exemple: ea-deal, iu-iubire, eo-deodată, oa-toate, ia-iarbă, ua-steaua, io-voios, uă-nouă etc.); - Tehnici de exersare a grafiei diftongului „oa”, acolo unde diftongul alternează cu „o” (exemple: oameni-om, coadă-codaș); - Tehnici de exersare a scrierii diftongului „ie” (mai des după consoane labiale), care, în multe cazuri, este redus la vocala „e” (exemple: fier, vierme, miere, obiectiv, pierde, subiect etc.);

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>		<p>- Tehnici de exersare a citirii triftongilor (exemple: eau-beau, eai-beai, iai-tăiai, iei-iei, iau-iau, eoa-leoarcă, ioa-lăcrămioara etc.);</p>
	<p>6. Scrierea și citirea cuvintelor cu dificultăți specifice limbii române</p>	<p>- Tehnici pentru lexia cuvintelor care conțin litera „x”, pronunția făcându-se prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „cs” în cuvintele: ax, box, chix, excava, excelent, exclamare, exclus, exigent, expediție, exprimare, extemporal, exterior, export, lux, maxilar, mixt, fix, ortodox, oxigen, saxofon, text, textil, taxator etc.; • „gz” în cuvintele: examen, exemplu, exercițiu, exact, examinator, executor, exersare etc.; • exersarea despărțirii în silabe a acestor cuvinte (exemplu: e-xa-men); <p>- Tehnici pentru lexia și grafia unor litere care redau foneme diferite:</p> <p>„i” este redat ca: vocală („bine”), semivocală („doi”, „iarnă”, „noi”); „i” scurt („lupi”, „buni”, „pomi”);</p> <p>„u” redă: vocală („bun”), semivocală („nou”, „două”);</p> <p>„c” redă: consoana velară „k” („koala”); consoana prepalatală „ç” („cer”, „cicoare”);</p> <p>„g” redă: consoana „g” („gară”); consoana prepalatală „g” („ger”, „girafă”);</p> <p>- Tehnici pentru lexia și grafia cuvintelor cu doi de „i” („-ii”) la sfârșitul cuvintelor („caii”, „lupii”, „oamenii”). Se alcătuiesc sintagme în care cuvintele sunt însoțite de „câțiva” și „toți” –</p>

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>		<p>„câțiva oameni” – „toți oamenii” etc.;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru citirea și scrierea cuvintelor cu trei de „i” la sfârșitul cuvintelor „-iii”: „câțiva copii” – „toți copiii” etc.; - Tehnici pentru lexia și grafia cuvintelor cu dublă consoană: „nn” și „cc” (a înnegri, a înnopta, a înnora, a înnoi; accent, a accelera etc.); - Tehnici pentru lexia și grafia cuvintelor scrise cu „m” înainte de „p” și „b” (ambiiție, bumbac, combinat, dumbravă, hambar, îmbrăcat, câmpie, compunere, important, împărat, timpuri etc.); - Exerciții de copiere a „cuvintelor-cheie” și scriere după dictare a „cuvintelor-cheie”;
	<p>7. Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici de reproducere a cuvintelor cu autocorectare atât în plan fonetic, cât și în cel grafic: <ul style="list-style-type: none"> a. sistemele de exerciții care consolidează imaginea unui cuvânt, apelând la toate simțurile: văz, pipăit (<i>metoda Bon Depart</i> elaborată de Thea Bugnet, 1966); b. considerând cuvântul și imaginea sa ca pe o totalitate și, plecând de la acest ansamblu, se descompune în elementele sale componente. Astfel, sunt date 26 de grafisme, fiecare corespunzând unui cuvânt, începând cu diferite litere ale alfabetului (aviator pentru „a” etc.). Grafismele sunt alcătuite din verticale, orizontale, cercuri, pătrate, linii curbe, frânte etc. și se structurează în două categorii: simple (până la 6 ani) și complexe (după 6 ani). Ele sunt însoțite de cântec

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<p>și reproduse într-un anumit ritm. Ele sunt prezentate pe un carton în negru, pe un fond galben sau sunt reproduse pe tablă. Se asociază imaginea globală a cuvântului cu fixarea atenției asupra primei litere a cuvântului, folosind un cântec care evocă acest cuvânt și un gest în ritmul cântecului ce reproduce prima literă în spațiu. Această metodă este fundamentată pe elementele componente ale psihomotricității și lateralității, referindu-se, cu prioritate, la copiii dislexici.</p> <p>c. reeducarea dislexiei bazată pe grupa terapiilor privind procesul de orientare-organizare și structurare spațială, tehnică bazată pe folosirea „seriilor”, „asociațiilor” sau „autocorecție”. Tehnicile privind structurarea spațială pornesc de la achiziția primordială a noțiunilor spațiale (stânga-dreapta), pentru a se automatiza citirea și scrierea de la stânga spre dreapta. Se pornește de la:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. orientare în spațiul neorganizat („Fă un pas înainte, înapoi, la dreapta, la stânga etc.); 2. se realizează exerciții senzoriale pentru înțelegerea noțiunilor spațiale (înainte-înapoi, dreapta-stânga, în față-în spate etc.) pe un pătrat desenat (i se cere să traseze o cruce în direcția indicată); 3. în planul orizontal se desenează un omuleț imaginar care se deplasează în direcțiile indicate; 4. orientarea statică și dinamică: se desenează marionete în poziții diferite. Ele se pot decupa și se fac permutări, în așa fel încât să fie
-----------------------------------	--	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<p>cunoscute de copil: primul, al doilea, al treilea etc.; cel din față, de la mijloc, ultimul etc.; astfel se folosește această tehnică la cuvintele care prezintă tulburări: de exemplu, cuvântul „sac”: „s” este prima literă, ea este la stânga; „a” este a doua literă, ea este la mijloc; „c” este ultima literă, a treia, ultima, la dreapta;</p> <p>d. combinarea literelor este însoțită și de „serii” (Cl. Chassagny), prin care se automatizează lexia și grafia corectă a cuvintelor, acestea fiind legate între ele prin asociații de formă, asociații de sens, fie în structuri complexe care implică asociații de formă și sens. „Seriile” sunt structurate tot pe principiul permutării, la început pe bază de silabe formate din două litere, apoi din silabe (sau cuvinte cu semnificație) formate din trei litere. Aceste „serii” permit înțelegerea mecanismelor care stau la baza formării silabelor, cuvintelor, propozițiilor. În prima etapă, „seriile” sunt prezentate de către logoped, iar în a doua etapă sunt alcătuite de către elevul cu dislexie-disgrafie. De asemenea, este importantă <i>integrarea în texte a „seriilor” de cuvinte</i>. Când se realizează autocorecția, se propun (Cl. Chassagny) serii de cuvinte care au menirea să ajute copiii cu tulburări lexico-grafice să se corecteze singuri. Aceste „serii”, adică exerciții elaborate pe o singură dificultate, cu un conținut analogic variat conduc la consolidarea formei și la automatizarea citirii și scrisului (A. Bourcier).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Exercițiile cu șirurile de cuvinte pot fi structurate după: <ul style="list-style-type: none"> ▪ confuzia grafemelor similare (m-n, a-o, ă-o, t-ț etc.);
-----------------------------------	--	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ omiterea uneia din vocalele unui diftong; ▪ omiterea unei consoane dintr-o combinație de două consoane a unui cuvânt; ▪ eliziunea unei vocale dintr-un cuvânt (în mod deosebit omisiunea din anumite cuvinte a semivocalei „i” după consoană); ▪ dificultăți în scrierea cuvintelor care cuprind asocieri de foneme (ce-ci, ge-gi, che-chi, ghe-ghi). <ul style="list-style-type: none"> - Folosirea metodei Françoise Estienne (1971), care se bazează pe „sustragerea de sub ochii subiectului a elementelor de citit, chiar în momentul când el le citește”, ajutându-l să se detașeze de citirea silabei în fața căreia el se oprește. Astfel, după citirea (scrierea) exercițiilor propuse la etapa silabei (a. exercițiile pregătitoare reversibilității; b. exercițiile de abordare a reversibilității; c. exercițiile de abordare a fonemelor complexe) se propun următoarele tipuri de exerciții (însoțite de materiale cu și fără semnificație): ▪ <i>compararea similitudinilor parțiale</i>, grupate două câte două, după criteriul diferenței, fie prin adăugarea unui element (tac-trac, lasă-plasă, rame-grame), fie prin substituirea unui element în cuvintele lanț (masă-vasă-lasă-iasă etc.), fie prin reversibilitate (rac-car, lac-cal), fie prin cuvinte înlănțuite (bun-pun, pile-bile etc.); ▪ <i>similitudini parțiale în cascadă</i> (port-mort-tort-sort); ▪ <i>recunoașterea</i> unei silabe sau cuvânt într-un ansamblu de structuri
---------------------------------------	--	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<p>asemănătoare (<i>car</i> în <i>cra</i>, <i>rac</i>, <i>arc</i>);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>citirea de sintagme</i> care conțin cuvinte paronime sau cu structuri inversate; ▪ <i>citirea de propoziții</i> care conțin cuvinte cu structuri complexe; ▪ <i>citirea de texte scurte</i> (cuvintele prezintă dificultăți care se repetă); ▪ <i>citirea de texte</i> cu cuvinte formate din mai multe silabe; ▪ <i>citirea de texte cu dificultăți variabile</i>. <ul style="list-style-type: none"> - Serii de exerciții constituite din copierea și apoi citirea de cuvinte, propoziții și texte „sudate” (Fr. Estienne) – logopedul fiind pus în situația de a separa elementele și a le stabili sensul; - Serii de exerciții de citire și scriere care cuprind cuvinte, propoziții „dislocate” (Fr. Estienne) – logopedul trebuie să reaseze structurile în ordinea logică; - Folosirea <i>șirurilor de cuvinte</i> și a <i>cuvintelor de legătură</i> (C. Calavrezzo, „Metode și procedee pentru corectarea dislexiei și disfragiei” în „Tulburările limbajului scris” (sub red. C. Păunescu), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967) <p>„Șirurile de cuvinte” sunt formate din cuvinte care se aseamănă și, totodată, se deosebesc între ele (prima literă este fonemul sau grafemul de diferențiat) – folosindu-se mai întâi cuvinte monosilabice simple, lipsite de diftongi și grupuri consonantice, apoi cuvinte bisilabice, cuvinte simple și uzuale.</p> <p>„Cuvintele de legătură” au o triplă menire: de a diferenția un fonem/grafem</p>
---------------------------------------	--	--

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<p>de celelalte foneme/grafeme, de a fixa o legătură temporală stabilă între fonem și grafem și de a reaminti elevului cu tulburări dislexice-disgrafice fonemul sau grafemul respectiv.</p> <p>Dicționarul alcătuit de C. Calavrezzo se completează cu șiruri de cuvinte bisilabice, formate din trei, patru și cinci foneme, apoi trisilabice, cuprinzând cinci, șase și șapte foneme. Cu aceste cuvinte se formează propoziții scurte, care se citesc și se dictează.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru lexia expresivă a cuvântului, pe litere sau silabe (în cazurile grave) – bazate pe analiza și sinteza corectă a elementelor componente, prin descoperirea treptată, cu ajutorul unui carton, a fiecărei litere sau silabe în parte, a unui cuvânt scris (<i>metoda semantico-sintagmatică</i>). O variantă este și procedeul de prezentare, în scris, a <i>cuvântului despărțit în elemente sau în silabe componente</i> (exemplu: b/ă/i/a/t, b-ă-i-a-t, bă-iat). Procedeul pornește de la descoperirea treptată a cuvintelor dintr-o propoziție. Se face o delimitare a „câmpului de citire” care duce la o analiză corectă a elementelor verbale. O variantă a acestui procedeu (N. Gheorghică) cere acoperirea textului cu un carton alb și descoperirea treptată, cuvânt cu cuvânt. Într-o altă variantă (A. Delaunay) se folosește un carton de 10-20 cm, perforat cu o „fereastră” în care apare cuvântul. La elevii cu tulburări grave de scris-citit se izolează cuvântul, folosind două cartoane pentru a acoperi și textul din partea de jos a cuvântului. Alt procedeu: se
---------------------------------------	--	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<p>scriu pe caiet două, trei cuvinte; se citesc și apoi se ascunde modelul; i se cere elevului să rescrie aceste cuvinte; se ascunde ceea ce s-a scris, se arată modelul, iar elevul trebuie să verifice exactitatea copierii (modelul nu se lasă când se verifică exactitatea copierii).</p> <ul style="list-style-type: none"> - În procedeul C. S. de Sacy se folosesc două cartonașe cu ajutorul cărora se descoperă, treptat, cuvântul sau, la cazurile grave, chiar fiecare element sau silabă în parte. Se înlătură, astfel, conduita de „ghicire” a cuvântului din context; - Procedeul S. Borel-Maisonny (1985) presupune utilizarea unui carton prevăzut cu o fereastră care încadrează cuvântul cu dificultăți lexico-grafice. La fenomenele de eliziune a unor silabe (de exemplu, „păpușă” citit „pușă”) se folosesc cartonașe cu dimensiuni mici, care reduc „câmpul vizual” la întinderea silabei afectată de omisiune; - Procedeul de lexie a unor cuvinte scrise de lungimi crescânde, concomitent cu logopedul; - Lexia și grafia cuvintelor scrise pe cartonașe separate (în special în cazurile de tulburare a cuvântului exprimată prin citirea literalizată sau pe silabe – stacato sau prin substituire de cuvinte). Astfel, se realizează grupe de cartonașe pe care cuvintele sunt ordonate după teme diferite, sunt scrise cu tuș/carioca, cu litere de tipar și de mână;
-----------------------------------	--	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Jocurile de lectură</i> (P. Castor, 1969) înlesnesc achiziția citirii și se pot combina cu exprimarea grafică a acesteia. De exemplu, un asemenea joc – cu șase variante – oferă logopedului, de la început, un număr de patru-cinci imagini din care se selectează, pe rând, câte una. Se arată imaginea, se denumește obiectul și se arată denumirea scrisă pe verso. Apoi se arată imaginea fără a mai fi denumită, se arată denumirea fără a fi citită, iar dislexicul caută cuvântul printre cartonașele cu denumiri și citește cu voce tare denumirea corespunzătoare. Următorul pas: se arată denumirea fără a se indica imaginea, iar dislexicul trebuie să găsească cartonașul cu denumirea respectivă; apoi se arată imaginea, se denumește, iar copilul citește denumirea scrisă pe cartonaș. Pasul următor: se denumește obiectul fără a se arăta imaginea, iar dislexicul trebuie să recunoască cuvântul scris pe cartonaș; apoi se arată imaginea fără a fi denumită, iar copilul denumește obiectul arătat și cuvântul scris pe cartonaș. Se recomandă indicarea cu degetul sau cu creionul a cuvintelor dintr-un text pentru a se obține o concentrare mai bună a atenției; - Exerciții pentru <i>lexia cuvintelor în ritm respirator dirijat</i> (la citirea pe silabe sau la balbism). Citirea unui cuvânt se realizează în timpul expirației (după o inspirație prelungită), eliminându-se pauzele și ezitățile. Pe acest mecanism se formează citirea curentă a cuvintelor și apoi a propozițiilor;
---------------------------------------	--	---

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>	<p>Perfecționarea scrierii și citirii cuvintelor</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții pentru <i>lexia pe verticală a cuvintelor unui text</i> (metoda Natalia Gheorghiuță, „Metodologia recuperării lexiei și grafiei la afazici”, A.S.M., București, 1978), în cazurile grave. Se poate asocia cu culori și contururi colorate. Așa cum s-a realizat citirea literelor pe verticală, se procedează și la citirea cuvintelor, cu scopul descifrării structurii cuvântului. <i>Exemplu:</i> Vulpea alerga cu gândul la pește. - Tehnici pentru <i>exersarea lexiei receptive a cuvintelor</i> – se realizează prin sisteme de exerciții care să evidențieze asocierea cuvântului scris cu cuvântul auzit, folosindu-se: <ol style="list-style-type: none"> a. cuvinte care diferă prin litera sau silaba inițială, apoi cuvinte cu aceeași literă sau silabă inițială; b. coordonarea automatismelor verbale, în ordinea corectă; de exemplu, ordinea denumirilor zilelor săptămânii, a anotimpurilor etc.; c. potrivirea de verbe la substantive (metoda Braun): se dă un substantiv sau imaginea acestuia și se alege din mai multe cartonașe verbul potrivit;
---------------------------------------	--	--

<p>Etapa însușirii cuvântului</p>		<p>d. potrivirea verbului la pronumele respectiv (metoda Weigl-Fradis).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alt procedeu este cel al reconstituirii cuvintelor din litere sau silabe mobile, în variantele: reconstituirea unui cuvânt cu ajutorul literelor așezate în ordine alfabetică; formarea cuvintelor, din ce în ce mai lungi și mai complexe, după dictare.
	<p>8. Însușirea lexică și grafică a cuvintelor într-o succesiune a dificultăților</p>	<p>NOTĂ: Însușirea lexică și grafică a cuvintelor trebuie să respecte o ordine, o succesiune a învățării acestora. După Voinescu, J., Gheorghiuță, N., (1978), <i>Metodologia recuperării la afazici</i>, Academia de Științe Medicale, București – succesiunea este următoarea: întâi, cuvintele monosilabice de tipul consoană + vocală; apoi cuvintele bisilabice cu structura consoană-vocală-consoană-vocală, în special labialele „p”, „b”, „m”, vibrantele „l” și „r”, „v”, „f” și, mai dificil, „g” și „t”; cuvinte bisilabice de tipul vocală-consoană-vocală („are”) sau de tipul vocală-consoană-vocală-consoană („arac”); cuvinte bisilabice de tipul consoană-vocală-consoană („barca”); cuvinte monosilabice de tip consoană-vocală-consoană („far”); cuvinte trisilabice de tipul consoană-vocală-consoană-vocală-consoană-vocală („cireșe”).</p> <p>Indiferent de structura cuvântului, trebuie să se țină seama de faptul că debutul prin vocală este un factor de dificultate, la fel ca sfârșitul printr-o consoană, iar prezența diftongilor sau a grupelor biconsonantice mărește dificultatea de citire și scriere. <i>Odată însușite, cuvintele trebuie exersate în propoziții.</i> Formarea cuvintelor duce la analiza și sinteza lor fonetică și</p>

		<p>grafică, precum și la stabilirea legăturii între succesiunea sunetelor din cuvântul rostit sau a cuvintelor din propoziții, cu succesiunea spațială grafică a literelor din cuvântul scris sau a cuvintelor în propoziție. <i>Componenta lexico-fonetică și cea grafo-motorie trebuie exersate împreună.</i></p>
VI. Etapa însușirii propozițiilor	1. Recunoașterea și reproducerea propozițiilor	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici pentru <i>copierea</i> de propoziții cu dificultăți progresive (de la cele simple, de tipul subiect+predicat, la cele complexe); - Exerciții de scriere după <i>dictare</i> a propozițiilor, însoțite de analiza și sinteza cuvintelor și silabelor componente; - Exerciții de alcătuire de propoziții, pornind de la cuvinte date de logoped la început, apoi date de copil. Aceste propoziții se scriu pe tablă și pe caiet, se analizează fonetic și grafic, după procedeele menționate anterior; - Exerciții de copiere și scriere după dictare, însoțite de numărarea cuvintelor sau scrierea lor în culori diferite/sublinierea etc.; - Exerciții de copiere după texte scrise cu litere de tipar/de mână; - Tehnici pentru respectarea pauzelor între cuvinte și a pronunției fiecărui cuvânt într-o unitate de pronunție, la citire; - Tehnici pentru respectarea semnelor de punctuație și reglarea respirației în acest sens.

	<p>2. Consolidarea propozițiilor</p>	<p>Atât în citirea, cât și în scrierea propozițiilor, se pornește de la principiul gradării dificultăților și numărului de foneme. Astfel, de la citirea sintagmelor simple se trece spre cele mai complexe și, în funcție de gradul tulburării, citirea sintagmelor care conțin cuvinte sau structuri inversate; citirea de propoziții cu structuri complexe și cuvinte cu structuri complexe, apoi citirea de texte scurte, citirea de propoziții în care cuvintele sunt formate din mai multe silabe și cu dificultăți variabile.</p> <p>Se recomandă:</p> <p>a. Tehnici pentru <i>lexia și grafia expresivă a propozițiilor</i> prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • exerciții de <i>lexie și grafie</i> pe sintagme / unități de idei ale unui text: se marchează pe text, cu linii verticale, fiecare sintagmă; (și aici, împletirea cu <i>grafia</i> este necesară); • exerciții de <i>lexie și grafie ritmică</i> (citirea și scrierea de poezii și ghicitori); • exerciții de <i>lexie și grafie</i> a unor texte scurte, cu marcarea clară a pauzelor și eliminarea pauzelor dintre cuvinte; • exerciții de <i>lexie</i>, concomitente cu o înregistrare; <p>b. Tehnicile pentru <i>lexia și grafia receptivă a propozițiilor</i> se bazează pe legătura dintre imagine – propoziție scrisă și propoziție citită. Se folosesc, în acest sens, numeroase procedee, printre care:</p>
--	--------------------------------------	---

		<ul style="list-style-type: none"> • formarea de propoziții pornind de la imagini complexe; • alegerea răspunsului potrivit (metoda Bein) din două răspunsuri scrise pe caiet; • citirea și scrierea de povestiri scurte, fabule, anecdote, ghicitori; • completarea propozițiilor lacunare; • reconstituirea propozițiilor din cuvinte izolate; • alcătuirea de propoziții cu cuvinte date, cu cuvinte paronime; • alcătuirea de propoziții cu partea finală constantă, cu structuri reversibile, cu dificultăți progresive, cu dificultăți variabile.
VII. Etapa textelor	1. Scrierea unor texte scurte	<ul style="list-style-type: none"> - Exerciții de completare de texte scurte, cu analiza grafo-fonetică a propozițiilor; - Exerciții de scriere după dictare a textelor scurte, respectând regulile de ortografie; - Exerciții de formare a unor texte scurte, pornind de la cuvinte date, pe o temă dată; - Exerciții de scriere după autodictare a propozițiilor, poeziilor, ghicitorilor.
	2. Citirea unor texte scurte	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnici de citire a textelor, cu o bună coordonare a respirației, cu accent pe cuvinte, ca sintagme separate; - Exerciții de citire cu accentul pe prima vocală a fiecărui cuvânt.

	<p>3. Perfecționarea scris-cititului</p>	<p>Perfecționarea scris-cititului de texte se realizează prin variate procedee (Verza, E., 1983, <i>Disgrafia și terapia ei</i>, EDP, București): procedee de citire a imaginilor izolate și în suită; citit-scrisul colectiv; citirea simultană și scrisul sub control; citirea și scrierea în pereche; citirea și scrierea în ștafetă; citirea și scrierea în ștafeta greșelilor; citirea și scrierea cu caracter ortoepic; citirea și scrierea pe roluri; citirea și scrierea pe sintagme; copiere, dictare și compunere.</p>
<p>Notă: Textele se selectează în funcție de dificultățile implicate:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. texte scurte, selectate după preferința copilului, cu scopul stimulării apetitului pentru citit; b. texte scurte, cu anumite dificultăți, utilizându-se metoda de „acoperire” și „descoperire” treptată a cuvintelor și silabelor din cuvinte, aplicându-se principiul „copilul să pronunțe ce a văzut și nu ce vede în acel moment”; c. texte scurte conținând o anumită dificultate pentru copil, utilizând metoda scrierii cromatice a cuvintelor sau sublinierea silabelor sau urmărirea cu un bețișor a silabelor; d. texte cu sens (tematice), formate din 4 - 8 sintagme scrise în mod aleatoriu, care trebuie rescrise în ordinea lor logică; e. texte cu sens (tematice), formate din 4 - 8 sintagme sudate, urmând ca acestea să fie dislocate, respectând succesiunea cronologică și regulile ortografice; f. texte pentru înlăturarea lexiei fragmentate, precipitate, cu pauze mari; g. texte pentru înlocuirea lexiei fără sens, ghicită, substituită, cu suprimări de cuvinte. 		